ISKOLATÖRTÉNETI FORRÁSGYŰJTEMÉNY

A Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium alapításának 100. évfordulóján

1. A Szent Bernát-i jelmondat:
„Ardere et lucere” (égni és világítani)

2. A ciszterci címer

Normann pajzson, fekete mezőben fehér latin kereszt, közepén ovális mezőben daru. A madár csőrében olajágat, felhúzott lábával követ tart. A kereszt a keresztény hitre, a követ tartó daru az éberségre, az olajág a békére utal. A címer üzenete: Legyünk a béke és a hit éber őrzői!

Az iskolaalapítás és az első évek

3. A Feneketlen-tó környéke a XX. század elején

4. A körtér környékének leírása

„Képzeljük egy pillanatra magunk elé az akkori, 1912-es, budai utcaképet: a Fehérvári út – amelyből a mostani Körtér helyén lévő hatalmas gödörnél nyílt a Váli utca – a Gellért térig tartott. A Kelenföldi pályaudvarból a mai körtérig az Átlós út vezetett, egy-két ház a mostani körtér körül. Nem voltak meg azok az épületek, amelyek félívben ölelik a körteret, és az a nagy gödör egészen a jelenleg Vásárhelyi Pál utcáig ért; a Feneketlen tó környékén, ahol most a gimnázium és a templom áll – a rendház helyén épült modern épülettel együtt a Ménesi útig, a jelenlegi szerpentin út alig kitaposott gyalogösvényével együtt – rét volt, három pici házacskával és a Ménesi úttól a Feneketlen tóig telenként kitűnő rodlipályánkul szolgált. Ezen a helyen, amely akkor majdhogy nem a város perifériájának volt tekinthető, indult el a nevelő tanítás." (Brisits)

5. Békefi Remig apátnak 1912, június 26-i levele Bitter Illéshez, akit akkor rendelt Budára a szükségesnek tartott, első alapvető teendők elvégzésére:
„Szeretett Illésem!
E pillanatban érkeztem jó Tiborom kíséretében Pannonhalmára, a Szent hegyre, amely Szent Imre lábnyomait őrzi. Méltóbb helyről nem írhatnám legelső levelemet a most keletkező Szent Imre főgimnázium új igazgatójához. Szent Imre szelleme őrködjék mindég az új gimnáziumunk felett! Az Ön egyéniségétől várom, hogy ebbe igazi katolikus, keresztény és magyar szellem vonul be.
A kezdő lépésektől és bemutatkozásokról két becses leveléből értesültem. Úgy látom, jól indul minden, most csak arra a kérdésére kívánok válaszolni, hogy 60 tanulónál vegyünk-e fel többet? Én úgy látom, hogy a kereslet elől nem térhetünk ki. Legjobb volna tehát úgy eljárni, hogy ha kell a 60-as számon felülieket július 1-én és 2-án kellene beírni. Ekkor, ilyen eltolással talán máshová iratkoznának be. Ha ezt nem véli jónak, akkor írjon be 120-ig, vagyis megnyitjuk a parallel osztályt. Az óraszám nem baj, hiszen 48 órát három ember elbír. De, meg van is gondolatom arra, hogy a director dolgát órák tekintetében megkevesbítsem. A fő az, hogy a szülőket most először ne küldözgessük el. Mi térfoglalásra megyünk; szálljuk meg tehát egész erővel, amit kínálnak.
Isten áldása legyen munkáján. A beírás arányairól értesítsen Zircre küldendő levelével.
A testvéreket üdvözli
a Mons Sacerról
szerető atyja az Úrban
Remig apát"

6. A budai Szent Imre Gimnázium 1912. szeptember 5-én az első igazgatója, Bitter Illés ezen szavaival indult el:
„Jertek kedves, jó fiúk utánunk. Adjátok ide kezeteket, szíveteket s induljunk meg hajnal-csillagos jókedvvel. Ahová eljutunk, meglátjátok, az Isten tekintetétől kiderült homlokotok. Mi, Szent Bernát magyar fiai, tudjuk, hogy amikor örök eszményekbe néző egészséges, erős lelkű fiatalságot nevelünk, akkor rójuk le leghívebben édes hazánk iránt tartozó kötelességünket. Úgy legyen! Úgy lészen!"

7. A lazaristák Ménesi úti kápolnája, az 1912. szeptember 5-i Veni Sancte színhelye, amelyet Békefi Remig apát mondott.

8. A Váli úti iskolaépület

9. A kezdő tanári kar: Bitter Illés igazgató természetrajz, ének és szépírás, Baranyay Jusztin a hittan, Mátrai Rudolf a számtan, földrajz és rajzoló geometria, Vargha Damján, a magyar és latin, Martos Ágost a testnevelés tanára volt.

A ciszterci Rend budapesti I. kerületi Szent-Imre-főgimnáziumának első osztálya a megnyitás évében /1912—13./.

Vargha Damján dr. Mátrai Rudolf Erődi Béla dr., főigazgató. Békefi Remig dr., zirczi apát. Bitter Illés, igazgató. Martos Ágost Baranyay Jusztin dr.

10. A diákok összetétele

„A gimnázium tanulói között uralkodó számban voltak az értelmiségi családok gyermekei, a középosztály képviselői. Mellettük jelentékeny erőt tömörítettek maguk körül a falu és a munkástársadalom fiai. A Szent Imre Gimnázium nevelésének egyik legnagyobb diadala az volt, hogy nem elégedett meg azzal, hogy minden társadalmi távolságot eltávolított köztük, hanem érvényre segítette juttatni a társadalmi feltörekvés törvényszerűségét. Az a bizonyos helyzeti előny, amelyben a városi a falusi és munkások gyermekeivel szemben állott, november felé már eltűnt és az utóbbiak kerültek sokszor az élre." (Brisits Frigyes)

11. Az iskola felszereltsége

„Az iskola első zárszámadásában, természetesen még nincs szó könyvtár és szertár fejlesztéséről, hiszen ilyenre helyisége sem volt, de a visszapillantó történész (Székely Ottokár dr.) megjegyzi, hogy az első természetrajzi szemléltető eszköz az a citrom volt, amelyet az iskola múzeuma évtizedek múlva is őrzött, mert az első világháború alatt, miután import nem volt, csak képről és erről az összeaszott, kis citromról alkothatott képet magának a diák az igaziról." (Balogh Endre)

12. Diákélet

„1915 februárjában megalakult a Mária-kongregáció, amelyet Baranyai Jusztin irányított, ezzel is vezetve a diákságot a Rend Védasszonya, a Szűz Mária tiszteletére, ezen át bensőségesebb hitéletre. Bitter Illés az 1913/14-es tanévben felállította a Segítő és Takarék Egyesületet" (Balogh Endre)

13. Szemelvények az I. világháború (1914–18) idejéről

„Mikor kitört az első világháború, az iskola a harmadik évét kezdte, de miután a Váli utcai iskolában katonai segédszolgálatosok (szabók, cipészek) kaptak elhelyezést, így 1915-ben csak januárban kezdődhetett a tanítás, a tanórák elmaradtak, mert a tornatermet is elfoglalta a katonaság." (Balogh Endre)

„A diákok kiveszik részüket és kimagasló eredményeket érnek el az akkori szempontok szerint fontos fémgyűjtésben, a régi újságok, gubacs, csalán és földiszeder gyűjtésében. Közben bővül az iskola új osztályokkal és a diákjaiért aggódó Bitter igazgató úr eléri, hogy legalább 20 perces nagyszünetben használhassák – néha tanórán is – az udvart." (Balogh Endre)

„A háborús szénszünetek különösen 1917-ben fenyegették a tanítást, olyannyira hogy január 30-ig hideg tantermekben folyt a tanítás és a beköszöntött, nagy tél alatt, miután az iskolát még mindég a katonaság lefoglalta, átköltözött az előbb említett, a mai Bartók Béla út 27. alatti iskolába. A háborús megpróbáltatások a gimnáziumot sem kerülhették el, noha például 1917-bem még csak ötödikes volt a „legfelsőbb" osztály, de jelentős volt az 1918. január 4-től február 4-ig tartott szénszünet, ami miatt az 1917/18 tanév első féléve 1918. február 28-ig tartott." (Balogh Endre)

A katasztrofális szénhiány miatt 1917-ben az összes iskola bezárt február 1. és március 15. között, de Bitter igazgató úr a lehetetlent is áthidalta: szülői segítséggel szerzett fűtőanyagot a Fehérvári úti elemi iskolának és ahol a tanteremben kályha volt, ott 30 perces órákban összetartotta a diákjait! […] Bitter Illés igazgató úr […] 1918-ban, [hirdette ki] a gimnázium első „Fegyelmi szabályzat"-át. […] pontokba szedett kívánalmak formájában jelent meg: általános elvek, magaviselet az iskolában, magaviselet az iskolán kívül és fegyelmi büntetések címszavak alatt. Az egész mottóját Bitter így fogalmazta meg: serva ordinem et ordo servabit! (=Tarts rendet és a rend megtart téged!) De ugyancsak ő ezt azzal is kiegészítette , hogy csak az a fegyelem lehet állandó, amelyet nem a büntetések és fenyegetések kényszere, hanem a tanulók lelkiismeret tart fenn. (Balogh Endre)

„1918. október 2-án beszüntették a tanítást a spanyol nátha járvány miatt, a hónap végén meg már az „őszirózsás forradalom" tette egyre nehezebbé a családok izgalma és a körülmények erőszakossága miatt a diáklélek nyugalmának megtartását." (Balogh Endre)

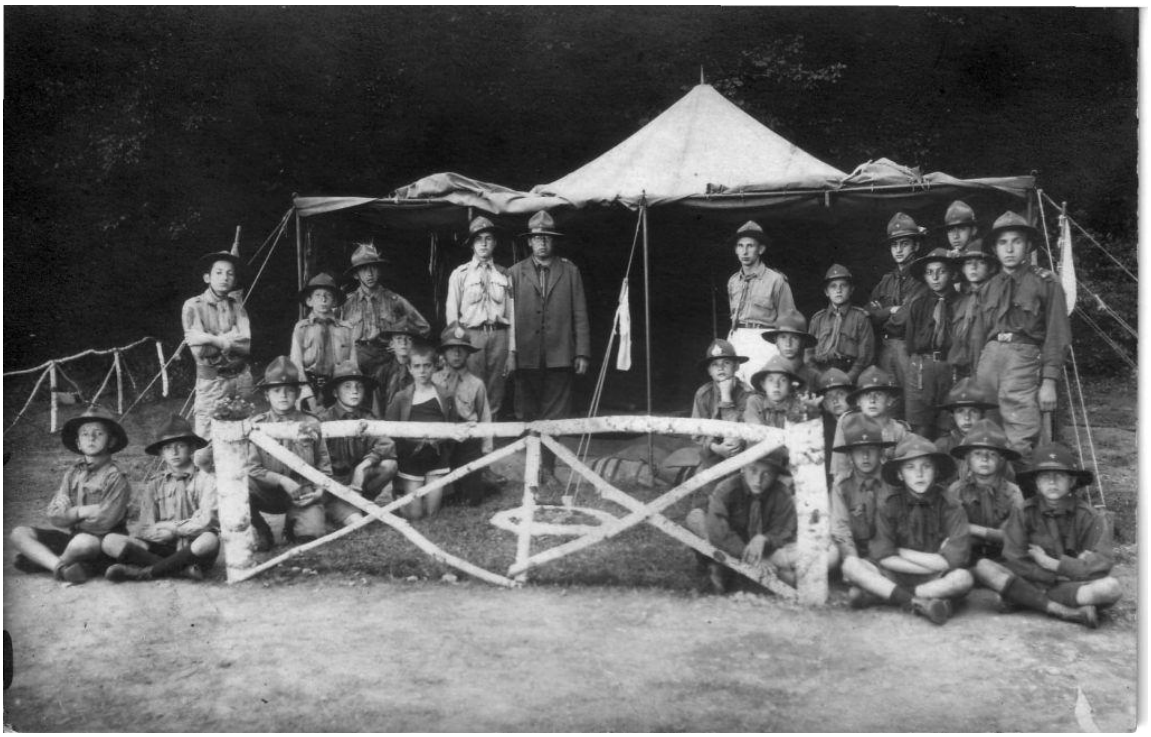
14. Az 1919-es első kommunista uralom, a Tanácsköztársaság idején államosították az egyházi iskolákat. Az új rendszer szellemiségével ellentétes volt minden nemzeti és keresztény megnyilvánulás, így a himnusz eléneklése vagy a diákmise is.

„A kommün alatt […] az iskola megszűnt 1919. március 29-ével Szent Imre Gimnázium lenni, a tanároknak tilos volt reverendában megjelenniök, majd 1919. május 16-án Bitter Illést elmozdították állásából" (Balogh Endre)

„A kommunista művelődési osztály 1919. június 12-én 9 órára, pontosan arra az időpontra, amelyikre a bizonyítványosztást tűzte ki, „egészségügyi előadás"-t szervezett a 14. évüket betöltöttek részére. A témát – gondoljuk – nem kell kitalálnunk! Az előadást nem tartották meg, mert "„nem jött el az előadó" holott, alapjában az történt, hogy a tanárok 9 órára felsorakoztatták a diákokat és 5 perc múlva engedték be őket, de… a diákok nem hazamentek, hanem Te Deumra! Amelynek végén a himnuszt énekelték. A júniusi és júliusi hónapokat a tanárok a szüleiknél, rokonaiknál töltötték. Az az ember, aki 1919 áprilisában a tanárokat – hiábavalóan – nyilatkozat aláírására akarta rávenni, hogy lépjenek ki a Rendből, augusztus elején azzal adta át a kulcsokat, hogy „csinálják, ahogy mondtam" és utána eltűnt." (Balogh Endre)

A Horthy-korszak (1919–44)

15. Diákélet az 1920-as években
„[Működött az iskolában] önképzőkör, amelyet dr. Brisits Frigyes vezetésével 1919 szeptemberében hoztak létre és az különböző szakosztályokra tagozódva kezdte tevékenységét az önállóságra nevelésben. Az alsós osztályok részére az önképzőköri előkészítést a Szavaló Kiskörben történt, amelyet már később, 1926-ban hoztak létre. Az iskola sportkörét 1920 októberében alakították meg Düppong Mihály tornatanár vezetésével és ugyancsak több, atlétikai, úszó, torna és téli sportszakosztály működött." (Balogh Endre)
„Bitter Illés, aki az Országos Dalosversenyek megtartását kezdeményezte, megszervezte az iskolai énekkart, amit az Innsruckból hazajövő dr. Rajeczky Benjamin vett át, és aki 1926-ra már zenekart is szervezett." (Balogh Endre)
[Ezekre az] évekre esik a sakk-kör megalapítása, amelyet évtizedeken át az első vezetője, dr. Bisits Frigyes irányított. (Balogh Endre)
„[1920-ban] dr. Orsovai Fülöp személyében és parancsnoksága alatt megalakul két hatodikos és hét hetedikes diákkal a 25. cserkészcsapat." (Balogh Endre)

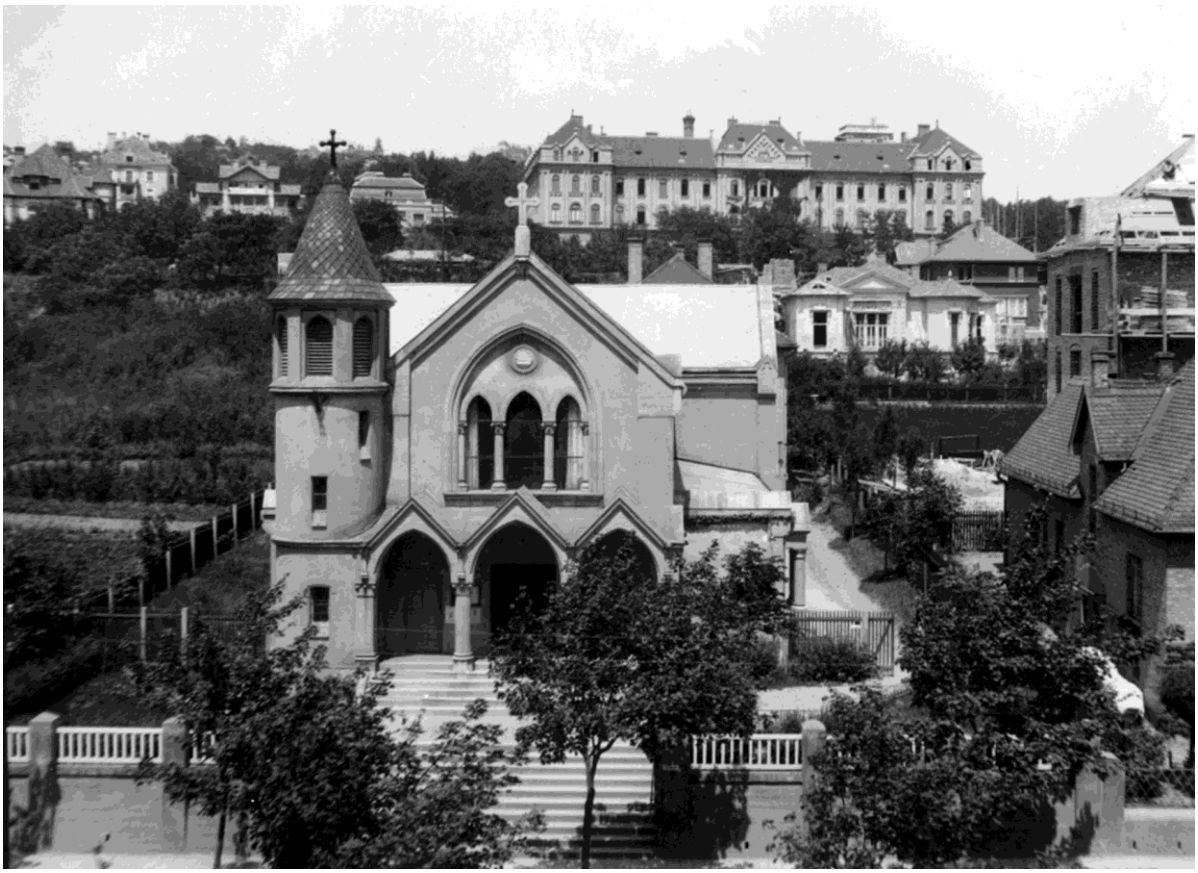

16. Az öregdiákok szervezése
„Bitter Illés 1919. szeptember 14-re Veni Sancre hívta diákjait és szüleiket. A gimnázium az 1919/20 akadémiai évben vált teljessé, ekkor érettségizett az első nyolcadik osztály." (Balogh Endre)
A Ciszterci Diákszövetség 1922 júniusában jön létre, mint ilyen az országban az első! Kezdeményező: gr. Klebersberg Kunó, [egykori székesfehérvári ciszterci diák, kultuszminiszter] (Balogh Endre)

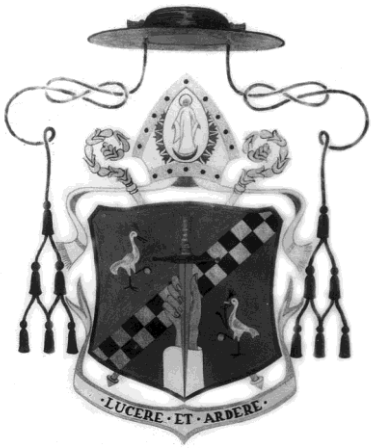
17. Schwartz Elemér és Bitter Illés ciszterci atyák alapították a gimnázium néhány végzett diákjával a Foederatio Emericanát, amely 1921 és 1946 között működött a katolikus egyetemi és főiskolai hallgatók szövetségeként.
„1920-ra [helyesen 1921] esik Bitter Illés és a rajta keresztül a budai Gimnázium nagy kezdeményezésére: a Foederatio Emericana megalapítása. Ebben az évben tette Bitter Illés

húsz érettségizett diák fejére azt a zöld sapkát, amely még abban az évben az egyetemen is megjelent. Ebben az volt a kiváló pedagógia vonás, hogy mind a diákszövetségben, mindpedig az Americanaban az iskolát már elhagyott, férfivé lett volt diák eszmei otthont talált ezekben és vitte az iskolában magáévá tett szellemet, amikor az egyetemi hallgatók részére közösség nem létezett." (Balogh Endre)

18. A Villányi út 3. alatti telken 1923–24-ben épült ideiglenes templom. A telket a rend még 1912. húsvétján vásárolta, hogy itt építse fel a gimnáziumot és a rendházat. 1932–33-ban a templom mellett épült föl a redemptorissza nővérek Szent Margit Gimnáziuma.

19. Bitter Illés igazgató munkájának elismeréseként kitüntető címet és címert kapott

„Erre az időre esik a […] Bitter Illés igazgató urat ért a Rend történetében egyedülálló megtisztelés: XI. Pius pápa 1927. december 7-én kelt kinevező okiratával clairvaux-i apáti címet adományozta, annak akkori megüresedésekor. Magyar cisztercit ilyen kitüntetés még nem ért." (Balogh Endre)

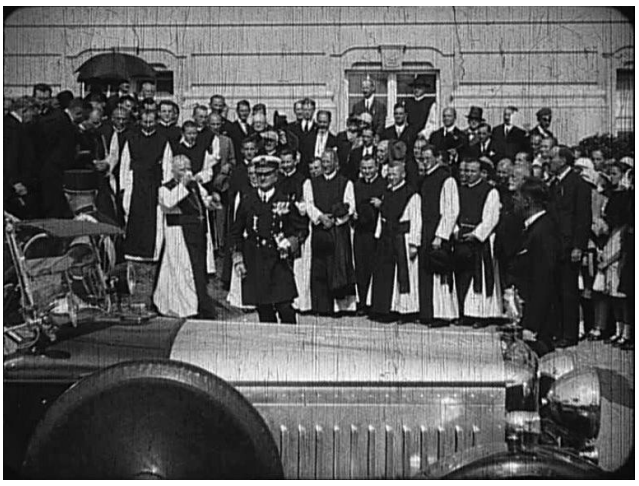
Az új iskolaépületben

20. 1927-ben helyezte el az új iskolaépület alapkövét Klebelsberg Kunó vallás-és közoktatásügyi miniszter.

21. 1929. szeptember 15-én avatták föl az új iskolaépületet, ekkor vett búcsút a Váli utcai épülettől a Szent Imre Gimnázium. A történelem iróniája, hogy a Villányi úti iskolaépületet a rendszerváltás utáni években elhagyó József Attila Gimnázium a Váli utcában talált végleges otthonra.

„Az iskolaavatás 1929. szeptember 15-én történt, amelyen számos egyházi, politikai és közéleti méltóság – és maga a Kormányzó is – részt vett. A jelentős, országosnak mondható

kultúresemény megnyitó- és avatóbeszédeiből vett idézetek helyett, demonstrálandó, hogy valóban országos jelentőségű volt ennek a gimnáziumnak a megnyitása, felsoroljuk azon kimagasló közéleti személyiségek látogatását, akik már a megnyitás évében látni kívánták ezt a jelentős kultúrintézményt, mely mind oktatási, mind művészeti szempontból kiemelkedő volt. Elsőnek Orsenigo Cesare pápai nuncius járta végéig az épületet, majd jött az akkori püspöki kar több tagja, Hanauer, Hász és gr. Mikes megyéspüspök, miniszterek, államtitkárok, a Pázmány Péter tudományegyetem akkor rektora Doleschall Alfréd, nemsokára az akkori Generálisapát úr Janssens Ferenc, évvel később Innitzer Tivadar bécsi bíborosérsek, később Schussnigg osztrák kancellár, gr. Teleki Pál a közoktatási tanács elnöke, Gaston Mauras francia követ és – miként Székely Ottokár megjegyzi – „…de még a japánok is meleg érdeklődéssel nézték intézetünk berendezését." (Balogh Endre)

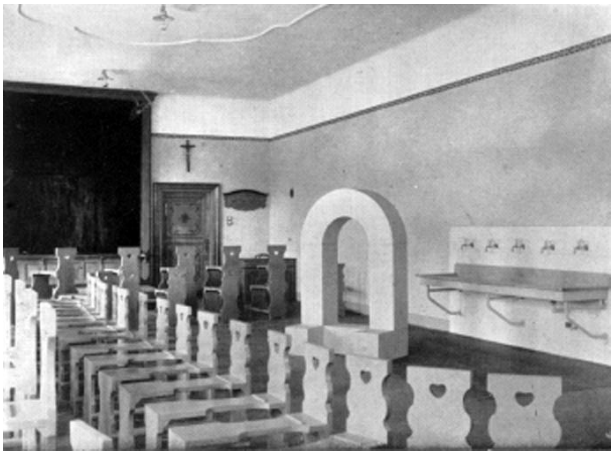
22. Az új iskolaépület belülről

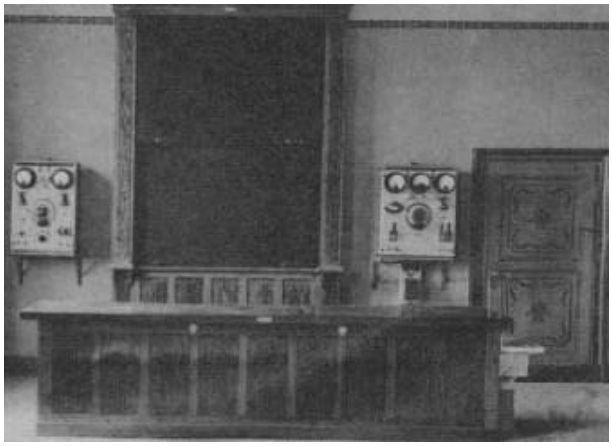
a kápolna

díszterem

rajzterem

fizika

„a rajztanítás kapta talán a legnagyobb segítséget két múzeumával (antik szobormásolatok, stb.) és két, szabadkézi és ábrázoló rajtermével, melyek az igazi művész ihletettségével tanító civil tanár Nagy Nándor úr birodalma volt. Említsük meg, hogy Nagy Nándor színpadi kulisszafestésre tanította diákjait és színpadi képei az egyes iskolai előadások függönyfelgördülése után elragadtatott tapsra késztették a közönséget. Ő volt az a Nagy Nándor, aki a II világháború egy bombája által tönkretett rajztermei láttán sírva borult múzeuma maradványaira." (Balogh Endre)

23. Az iskola felszereltségét jól mutatja az alábbi táblázat. A felszereltség értékét jól tükrözi, hogy 1935-ben1 kg színarany ára 5800 pengő volt. (Ma 1 kg arany ára kb. 12 millió forint. Tehát mai áron számolva az iskola felszerelésének értéke kb. 356 millió Ft.)

Az iskola eszközállományának fejlődése	*1917*	*1935*	
	db	*db*	*pengő értékben*
tanári könyvtár	*798*	*4355*	*24.897*
ifjúsági könyvtár	*1581*	*4256*	*10.976*
segítő egylet könyvtár	*48*	*1650*	*4.800*
történelem, földrajz	*27*	*1700*	*11.000*
természetrajz, vegytan	*93*	*1760*	*20.000*
fizika szertár	*0*	*906*	*38.600*
rajz szertár	*34*	*881*	*6.055*
torna	*0*	*560*	*46.440*
zene, énekkar szertár	*0*	*320*	*7.500*
színpad	*0*	*67*	*1.400*
összesen			*171.668*

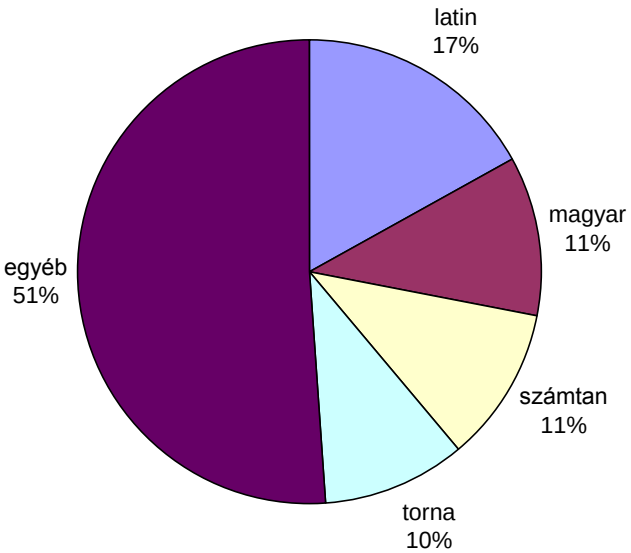
24. 1931-ben az iskola udvarán állították fel azt a Szent Bernát szobrot, amelyet az iskola legelső első osztályfőnöke, Vargha Damján, akkor már pécsi egyetemi tanár ajándékozott az iskolának. Ez a szobor – átmentve – évek óta a plébánia kertjében áll.

25. Az 1929/30-as tanév tanári kara

26. Fontosabb tantárgyak a gimnázium 8 éve alatt

27. A cserkészotthon

„A cserkészet itt külön otthont kapott, mellette egy asztalosműhely volt felszerelve, ahol a már műegyetemre került, öreg diákok megtanították barkácsolni nemcsak a cserkészeket, de az ilyenre jelentkezett kisdiákokat.” (Balogh Endre)

28. Önképzőkörök
„A matematikai és fizikai kör – általában kéthetenkénti – találkozásaival az ott végzett gyakorlatával nemcsak nevelő, de életpálya választásban segítő tényezővé lett. Ezekbe a körökbe jöttek vissza a már végzett, sőt diplomált diákok, akik önzetlen segítséggel megtanították a kis diákokat, a végzősöket, hogyan kell a fűrészt, gyalut tartani, forrasztani, barkácsolni, saját kalibrált „hiteles" hőmérőt készíteni. Ezekbe a körökbe jöttek vissza a befutott, vagy az előtt álló diákok példamutató versmondással a zenekar és énekkar tagja közé, hogy szólamvezetést vállaljanak, az előbbiekben Hadarits Vendel, Brisits Frigyes, atóbbiakban Rajeczky Benjamin irányítása alatt. Hányan az önképzőköri előadásaikkal kezdték a saját választotta, megszeretett témakörökben azt, amit később egyetemi katedrán folytattak. (Balogh Endre)

29. A zenekar1937-es hangversenyének programja. Különlegessége, hogy Bartók felhangzó műveit az iskolában adták elő először zenekari kísérettel.
„1. (Händel: bevezetés, korál és kórus a 42. Zsoltárból. Előadta az ének- és zenekar.
2.) a.) Veracini: Largo, b.) Paradis: Siciliana. Hegedűn előadta dr. Szomolányi (Schőn) József.
3.) Vivaldi: C-dur szimfónia. Előadta a zenekar.
4.) Bartók: Gyermekkórusok. Előadta az ének- és zenekar.
5.) Dohnányi: Variációk és fuga. Előadta zongorán Wehner Tibor.
6.) Kodály: Katonadalok. Előadta Rösler Endre a m.kir. Operaház tagja.
7.) Kodály: Háry-János-intermezzo. Előadta a zenekar."

30. Diákegyenruha sötétkék alapszínű, zsinórozott nadrágból (algimnazistáknak rövid, főgimnazistáknak hosszú) atilla-szabású, magyaros varratú kabátból és Bocskai sapkából állt, melynek első részén zománcozott ciszterci címer, felette fehér darutoll.

(…) a diákavatás az iskolában fölemelően megindító volt. Nem csoda, ha az azon megjelenő szülők, rokonok és ismerősök mindig emlegették. Ilyesmit az ő diákkoruk nem látott és nem tudták elképzelni, hogy iskola ekkora szeretetre méltathassa először látott kis fiait. (…)
(Bitter Illés) vezette be azt a mély értelmű diákavatást, amelynek első része a kápolnában folyt le, ahol az osztályfőnök, kis növendékeinek az élén, az oltárra helyezett el egy könyvet, egy füzetet, egy tollat, egy diáksapkát, s ezeket felajánlotta a Szentlélek minden áldásába, a másik része pedig a folyosón történt, ahol az új első osztályosok mindegyikének a fejére az osztályfőnök, pár kedves szó kíséretében, maga tette fel a diáksapkát. (…)
(Brisits)

31. Az iskola népszerűségét mutatja, hogy 1934-től párhuzamos osztályt is indítottak.
„Alig telt el pár év és már mutatkoztak az osztályok túlzsúfoltságának jelei és erre való tekintettel Adolf apát úr 1934-ben engedélyezte az osztályok párhuzamosítását, de nemsokára ezek a párhuzamos osztályok is 60 fősek lettek. Szinte robbanásszerűen nőtt a létszám, mert előfordult, hogy az első osztályba jutást három miniszter támogatása tette bonyolulttá." (Balogh Endre)

32. Az 1930-as Szent Imre év során leplezték le a körtéren Szent Imre szobrát, melyet Kisfaludy Stróbl Zsigmond alkotott. Ebben az évben hozták létre az I. kerület Gellérthegytől délre ás délnyugatra eső területeiből a XI. kerületet, amely a Szentimreváros nevet viselte 1950-ig. Csodával határos, hogy a körtéri szobor sértetlenül vészelte át a II. világháború rettenetes bombázásait, a kíméletlen ostromot, de még a hősemlékű 56-os körtéri harcokat is!

33. 1933 szeptemberében vásárolta meg a rend az Ibrahim utcában lévő Ringer szanatóriumot rendház céljára. Így végre kiköltözhettek a tanárok a Szent Imre kollégium épületében levő bérlakásaiból.

A német megszállás és az ostrom idején

34. A német megszállás után zsidóellenes rendeletek sorát adta ki a kormány, először „csak" meg kellett jelölni a zsidó származásúakat, később el is hurcolták őket Auschwitzba.
„1944-ben […] értesült az egyik napon az iskola, hogy a sárga csillag viselését is ellenőrző látogatás várható tornaórán, éppen az előbb említett militáns szellemiség legalkalmasabb megjelenési óráján. Miután a tornatrikóra is fel kellett varrni, ezért az igazgató úr őt és még egy 1-2 érdekeltet tornából felmentette." (Balogh Endre)
„A tanulót Tarnai Péternek hívták. Nyolc éven át volt ennek az osztálynak a diákja. Péter nem volt kiemelkedő egyéniség… szóval nem tartozott a hangadók közé… mindenkivel jó viszonyban… kövérkés háta mögött jól el lehetett bújni, puskázni… A Tarcali utcában laktak, G. bácsi, P. apja gépészmérnök volt, a kisöccse akkoriban ötéveske… ám 1944. március 19. után sötét felhők gyülekeztek a család felett. Mert nem csupán egy zsidó nagyszülő árnyéka kísértette… de G. bácsi művelt, nagy kultúrájú, különben hallgatag ember kapcsolatot tartott az intellektuális baloldallal, nem kommunistákkal! A Szekfű Gyula-féle történelmi emlékbizottsággal. Amikor április 13-án megkezdtük a magyar írásbelit, én P. vel egy osztályterembe kerültem… Azután egyszerre kopogtatás nélkül… hirtelen feltépődött az ajtó… Pataki Vidor lépett be rajta, krétafehér arccal. A nyitva maradt ajtón át a padomból éppen kiláttam, s pillantásom a folyosón két, német egyenruhás alakra esett, nyakukon lógott a géppisztoly… Pataki Vidor…ennek az annyira kemény embernek a szájából oly furcsán törtek elő…"Péter fiam gyere…" P. felkelt, marokra gyűrve a kezében… az impurumát [piszkozatát]… Pataki Viktor átfogta a vállát… ölelte magához, aztán becsukódott az ajtó… P.-t nem láttuk viszont soha többé… P.-t a Gestapo – mert azok jöttek érte – elvitte, a család többi tagjai már le voltak tartóztatva… még a kicsi fiút is bevagonírozták… megérkeztük után külön szólítottak egyeseket… s mikor a névsorból felolvasták T.G., P. a kisfiút az apja kezébe nyomta s elindult az apja helyett meghalni. A család többi tagjai hazakerültek… a síró anya beszélte el hős fiának történetét". (Susits Tamás, 1944-ben érettségizett öregdiák visszaemlékezése)

35. A háború utolsó évében igen rövid volt a tanév, de a ciszterci atyák igyekeztek minden diáknak érettségit, bizonyítványt adni.
„A világháború és az ostrom következtében az 1944-45 tanév összességében alig három hónapot tett ki." (Balogh Endre)

1945 és 1948 között

36. Budapest ostroma idején az iskolát több belövés is érte, így 1945 tavaszán a diákok először is a romeltakarással foglalkoztak
„a diákok előbb romot takarítottak, majd segédkeztek a díszterem üvegablakainak renoválásában, hogy egyáltalán ott vizsgák folyhassanak. Egy akkori diák így emlékezik vissza: „…a felsősök minden nap romot takarítottak, lőszert, autóroncsot, lótetemet távolítottak el az iskolából, az alsósok téglát tisztítottak… tanítás előtt!… nem csak segédkeztek a díszterem üvegablakainak renoválásán, de az egész épület kitört ablakait olajos papírral „üvegezték" be… a Rendnek ekkor már anyagi ereje nem volt, a szülők, kerületi iparosok áldozatkészége tette lehetővé, hogy 1947-re a cserkészotthon óvóhelyterülettel bővült…" Az iskolát ért anyagi kárból csak egyes szertárak és könyvtárak pusztulására térünk ki azzal a szomorú belenyugvással, hogy miután nem a normális medrébe tért vissza a történelem, pótlásukra már nem volt idő. A tanári, a segítő és ifjúsági

könyvtárak külön-külön 25 %-ban elpusztultak, a természetrajzi szertár 90 %-ban, a fizikai pedig 80 %-ban, az egészségtani és rajzi szertárak is 90 %-os veszteséget szenvedtek; a zeneszertár teljesen elpusztult, a színpadi berendezések megsemmisülése, a tornaszertárral majdnem teljesnek mondható. A közel 600 ezer pengő szertári és könyvtári értékek összességükben háromnegyedrészt elpusztultak." (Balogh Endre)

37. A kommunista vezetésű államhatalom 1948 elején vette tervbe az egyházi iskolák államosítását. A Mindszenty József bíboros vezette katolikus püspöki kar, az egyházközségek és szülői szövetségek hiába tiltakoztak, az országgyűlés június 16-án megszavazta az iskolák államosításáról szóló törvényt.

„1948-ban a két nyolcadik osztálynak május 15-én volt az utolsó tanítási napja. 11-ig volt tanítás s utána következett a tanárok megajándékozása tréfás ajándékokkal a gimnázium teraszán. Az ajándékozás vidám hangulata ellenére az Igazgató Úr szokatlanul rosszkedvű volt, mint később megtudtuk azért, mert azokban a napokban – talán éppen aznap reggel – közölték vele a rövid időn belül bekövetkező államosítás tényét. Az ajándékozás után következett a ballagás, majd az Igazgató Úr búcsúztató beszéde a Szent Bernát szobor előtt. A beszédben nem említette szomorú értesítésülését, sőt, többek között ezt mondta:
„Mi itt állunk, mi várunk, mi itt maradunk!" (Balogh Endre)

Szerkesztette: Gianone András és Illyés Erika